



CHLÍSTOVICE, okr. Kutná Hora, Středočeský kraj

Středověký hrad Sion s pozůstatky obléhacího tábora

15. století



Význam: Zříceniny středověkého hradu s výraznými terénními relikty silně opevněného předhradí a rozsáhlých obléhacích prací.

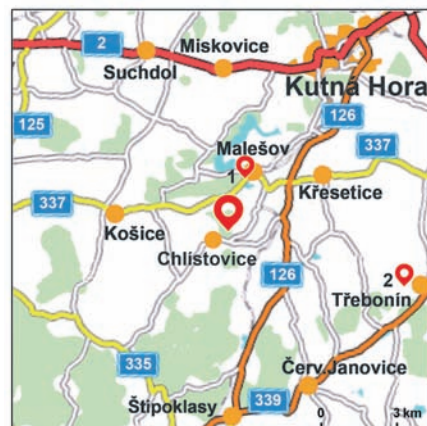
Historie: O počátcích *hradu jsme informováni pouze prostřednictvím mladších nepřímých zmínek. Na základě dosavadních výsledků *archeologického výzkumu i historického bádání je možné předpokládat, že hrad vznikl ve 30. letech 15. století jako soukromé sídlo významného husitského hejtmána Jana Roháče z Dubé i jako možný vojenský opěrný bod v sousedství Kutné Hory. Velmi záhy se stal Sion oporou pro odbojnou činnost Jana Roháče vedenou proti Zikmundu Lucemburskému. Z dostupných pramenů vyplývá, že tyto aktivity měly spíše charakter útoků menšího rozsahu, směřovaných zejména na komunikace a majetky

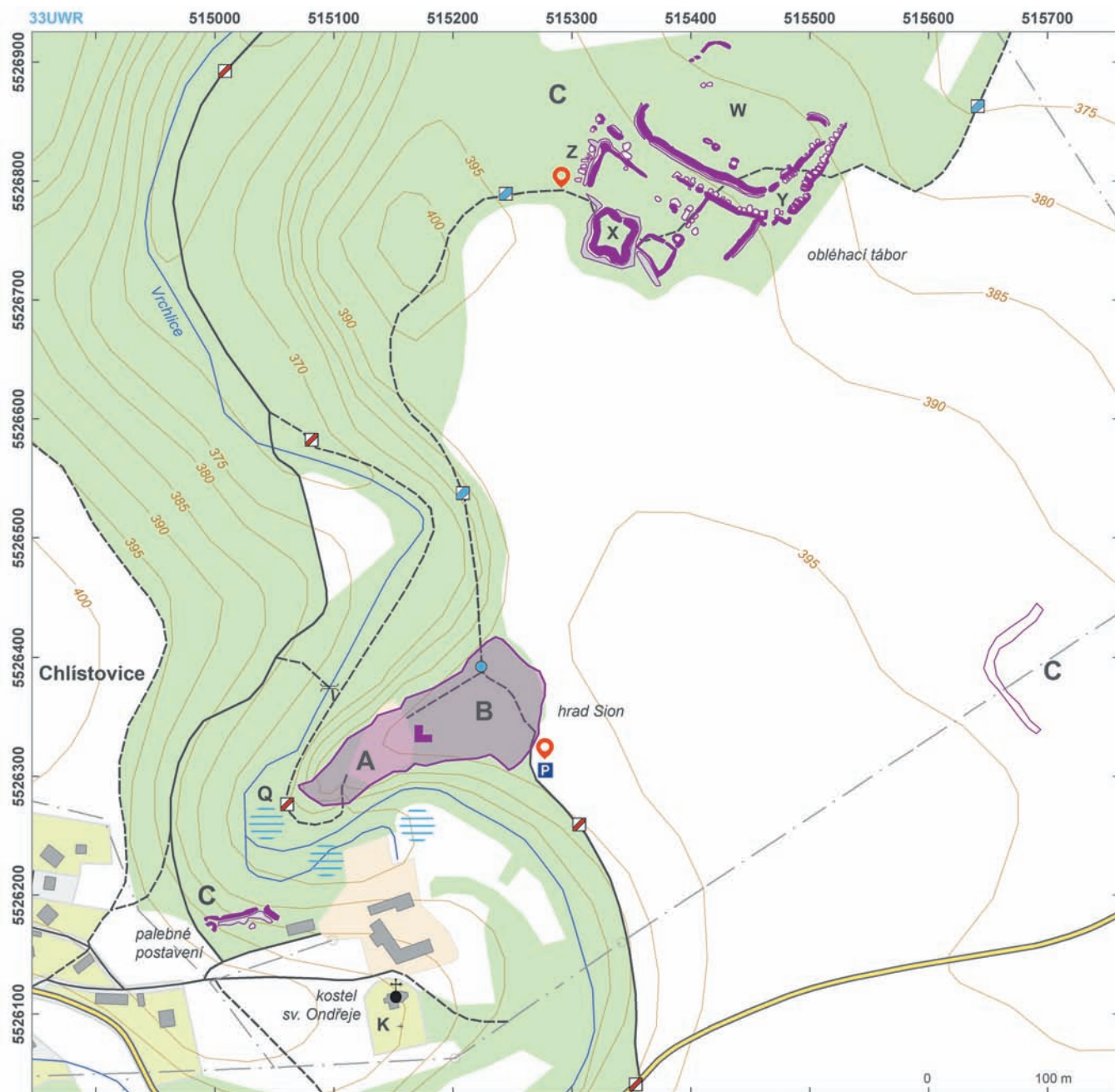
Zikmundových stoupenců. Některé však mohly nabývat i rozsahu většího.

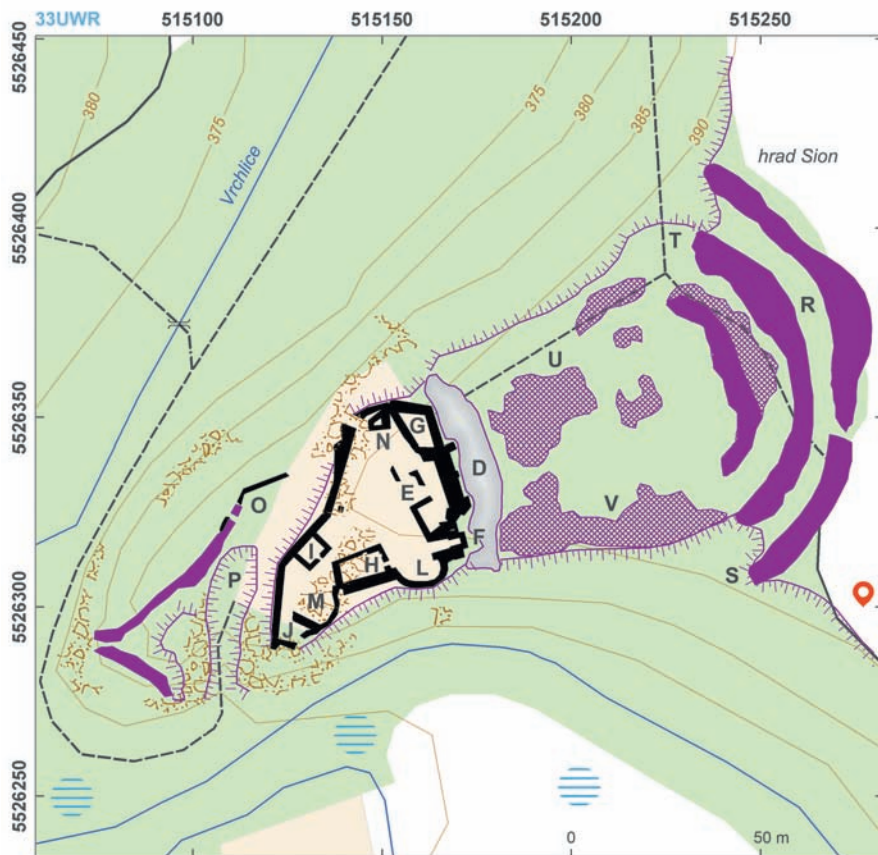
Tyto kroky Jana Roháče nezůstaly dlouho bez odezvy a staly se jednou z řady příčin vedoucích k zániku hradu. Sion byl obležen 1. května 1437 zemskou hotovostí pod vedením Hynka Ptáčka z Pirkenštejna. Hrad se však podařilo dobýt až při útoku posíleném uherským vojskem 2. září téhož roku, při němž byl Jan Roháč s částí svých mužů zajat. O postupu vojenské akce vedené proti hradu jsme informováni ze soudobých či jen o málo mladších písemných pramenů vztahujících se k oběma stranám tohoto významného vojenského střetnutí, které je v současné době předmětem diskuzí. Mezi nejvýznamnější historické prameny patří korespondence mezi císařem Zikmundem a Oldřichem z Rožmberka, v níž panovník žádá jihočeského vladaře

↑ Předhradí hradu Sionu od severovýchodu. Foto Z. Kačerová, 2014.

□ Plán lokality podle Koscelník 2013 a zaměření M. Sýkory; upraven M. Kuna.







o odeslání posil obléhatelům Sionu, zápisky Bartoška z Drahonice či popis celé akce od papežského nuncia Enea Silvia Piccolominiho.

V základních rysech se dostupné prameny shodují v tom, že kolem hradu probíhaly poměrně zdoluhavé a intenzivní boje. Dosavadní představy o dlouhodobém obležení hradu, ovšem bez podstatnějších útočných aktivit, bylo možné výrazně přehodnotit nejen na základě revize archeologického výzkumu hradního areálu vedeného E. Janskou v l. 1953

a 1962–1965, ale také na základě výsledků *archeologického průzkumu v bezprostředním i širším okolí hradu, kde jsou dochovány rozsáhlé pozůstatky obléhacích prací. Nová archeologická zjištění totiž potvrzují výpovědi dobových autorů o intenzivních bojových aktivitách předcházejících dobytí hradu.

Dne 8. září 1437 byl Jan Roháč i s částí svých mužů, mezi nimiž byli také polský rytíř Vyšek, kněz Martin řečený Prostředek, puškař Zelený a purkrabí ze Sionu, převezen do Pra-

hy, kde byli všichni následujícího dne oběšeni. Touto událostí se završil osud poslední skupiny radikálních husitů a odpůrců císaře Zikmunda Lucemburského.

Přestože hrad nebyl obnoven, připadlo v dalších letech sionské panství Bedřichu ze Strážnice, někdejšímu husitskému hejtmanovi, a Benešovi z Hustiřan, kteří se v r. 1449 v souvislosti s majetkoprávními nároky dostali do sporu. V následujících letech střídali hrad vlastníky. Naposledy bylo samostatné sionské panství zmiňováno v r. 1581, kdy jej připojil Rudolf II. k Malešovu. Zděné konstrukce hradu pak zůstaly ze značné části stát až do konce 19. století, kdy byly záměrně pobořeny a rozvezeny.

Popis: Hrad se nachází na skalnatém ostrohu obtékaném ze tří stran říčkou Vrchlicí. Na lokalitě jsou dochovány zříceniny hradního jádra (A), s patrnými snahami o velmi rychlou a v mnoha ohledech nouzovou přeměnu nevelkého hradu v silně opevněný objekt. Dále jsou zde znatelné terénní relikty rozsáhlého *předhradí (B), které bylo chráněno převážně zemním opevněním, a v terénu dobře čitelné pozůstatky obléhacích prací (C), situované severovýchodně a jihozápadně od hradního areálu.

Hrad byl založen v nepříliš výhodné poloze, na místě staršího raně středověkého osídlení. Při výstavbě fortifikací se starší nálezy dostaly do příkopu oddávajícího hradní jádro od předhradí a do hmoty *valů zajišťujících čelo hradního areálu. Roháčův hrad představoval v zásadě trojdílnou dispozici přístupnou přes předhradí od východu. Tíha obrany spočívala na mohutném zemním opevnění čela předhradí (R), které se skládalo ze tří

valů, jež mezi sebou vytvářely koridor s poměrně složitým systémem první brány, narušeným dnes erozí a mladšími aktivitami na lokalitě. Valy byly na koruně doplněny o další, nejspíše dřevohlinité konstrukce a stavby, které umožňovaly aktivní využití palných zbraní k obraně hradu.

Mezi prvním a druhým valem probíhá příkop s širokým rovným dnem. Na jižní straně tento příkop uzavírá plošina s baštovitým útvarem (**S**); severní část příkopu předhradí je ukončena výraznou hranou (**T**), ze které byla patrně přístupná také terasa zajišťující níže ve svahu severní stranu předhradí. V současné době je prostor předhradí pokryt méně výraznými terénními relikty, které je možné s opatrností spojovat s pozůstatky lehčí zástavby (**U**), jež se napojovala k severní straně předhradí, i s dalšími aktivitami realizovanými v tomto prostoru v době nedlouho před zánikem hradu a během archeologického výzkumu. K jižní straně předhradí pak přiléhala také kamenná zástavba, nejspíše hospodářsko-provozního charakteru (**V**). Součástí vybavení byla rovněž kovárna, zachycená v podobě nálezů kovářské strusky.

Rozlohou nezanedbatelné a dobře opevněné předhradí přispívalo nejen ke zvětšení rozměrů využitelné plochy a kapacity celého hradního areálu, ale



➤ *Kresebná rekonstrukce hradního jádra. Kresba P. Koselník, 2013.*

➔ *Hradní jádro od severu. V popředí objekt hradní kuchyně, vlevo severozápadní nároží paláce, v pozadí stavba v jižní části hradního jádra. Foto Z. Kačerová, 2014.*

ARCHEOLOGIE A HISTORICKÁ SKUTEČNOST

V učebnicích dějepisu se donedávna často objevovalo tvrzení, že archeologické nálezy jsou sice němé, ale proto – na rozdíl od písemných pramenů – alespoň nemohou lhát. Tak jednoduché to však s archeologickými prameny a jejich spolehlivostí bohužel není.

Středověké kroniky líčí hlavního aktéra událostí na *hradě Sionu, Jana Roháče z Dubé, rozporuplně. Např. Eneas Piccolomini o něm píše jako o člověku „rodu poctivého“, avšak myslí „zlé a nešlechtné“, která jej vedla k tomu, že loupil na majetku císaře Zikmunda. Podobně hodnotila husitského hejtmána i soudobá latinská *Pověst o jednom lupiči českém, jménem Roháč*. Již ve středověku však vznikla i vyprávění, která Roháče popisovala příznivěji a zjištěné motivy jeho boje s císařem popírala.

Obdiv k husitství zanesl do našeho národního povědomí „otec národa“, historik František Palacký, který v něm viděl oprávněný boj proti zkažené církvi, sociální nerovnosti a německému živlu. Tento (dnes již těžko udržitelný) pohled později dovedl do krajnosti komunistický režim, jehož zájem o husitské dědictví se dotkl i hradu Sionu. V r. 1960 předložil Vojenský historický ústav projekt rozsáhlého *archeologického výzkumu, ve kterém se konstatovalo, že „...velký výchovný význam husitské tradice, zakotvený v ústavě a vyjádřený ve státním znaku ČSSR, bude nepochybně posílen odhalením a zpřístupněním pozůstatků místa posledního hrdinského boje zbytků husitských bojovníků. Ti raději obětovali své životy, než aby ustoupili před reakčním nepřítelem. Jejich příklad, účinně využitý ve výchově vojsk i občanstva, zejména mladé generace, bude mít právě pro svou historickou i hmotnou konkrétnost značný význam v upevňování socialistického vlastenectví.“ (Archiv ARÚP, TX196005121).

Výsledky archeologického výzkumu v 60. letech ukázaly, že nejen na osobu Jana Roháče, ale překvapivě i na průběh událostí pod hradem Sionem lze mít různé názory. Kroniky hovoří o náročných a marných ztečích hradeb, budování podkopů a nakonec o rozhodujícím útoku s pomocí uherských posil, větru a kouřové clony. Naproti tomu archeologové přišli nejprve s tvrzením, že hrad nemohl – vzhledem ke své velikosti, charakteru opevnění a absenci vlastního vodního zdroje – odolávat čtyři měsíce značné přesile. Rovněž množství *militarií nalezených při terénním výzkumu se nezdálo tak velké, aby svědčilo o dlouhých bojích. Objevily se proto úvahy, že Hynek Ptáček z Pírkyně, synovec Jana Roháče, své útočné aktivity pod hradem spíše předstíral a ve skutečnosti, zřejmě v naději na smír a dohodu, umožňoval obráncům tajné zásobování hradu.

Nové vyhodnocení starších výzkumů a systematický průzkum okolí hradu v l. 2011–2013 pohled archeologů opět změnil. Ze starší terénní dokumentace bylo nově vyčteno, že se družina Jana Roháče do poslední chvíle snažila posilovat opevnění hradu, a to i za cenu částečného rozebrání některých obytných staveb. Tenčící se zásoby a zhoršující se situaci obránců dokládají porážky koní a jejich zpracování na maso. Detektorový

průzkum okolí hradu přinesl doklady intenzivního ostřelování – početné hroty šípů a projektily z různých palných zbraní.

Není to poprvé, kdy se archeologické a historické poznání vrací spirálou zdánlivě tam, odkud vyšlo – jinak tomu být ostatně nemůže. Ani dnešní pohled jistě není konečným slovem. Další možný posun našich znalostí v tomto případě ovšem ztěžuje skutečnost, že archeologický výzkum v 60. letech 20. století prostor hradního jádra odkryl víceméně celý (bez ohledu na budoucí generace archeologů, jak to bylo v té době běžné), a tím výrazně omezil možnosti dalšího poznání. Ztráty pro archeologii přinesla také následná památková úprava lokality (hrad je od r. 1958 kulturní památkou), při níž zanikly líce původních zdí, a nedostatečná péče o nálezy z výzkumu a původní terénní dokumentaci.

Kde je tedy „historická skutečnost“ a jak je to s pravdivou výpovědí archeologických pramenů? Dnes víme, že i *artefakty mohou záměrně klamat, i když se to zřejmě netýká nálezů ze Sionu. V tomto případě se však spíše ukazuje, že klíčový problém poznání historické skutečnosti je v nás samých, v našich omezených schopnostech pramenům rozumět a v našem chťení číst je určitým způsobem, a ne jiným. Historie ani archeologie nejsou – i když si to možná mnozí myslí – shromažďováním hotových a neměnných faktů, nýbrž nepřetržitým dialogem dnešních lidí nad různě srozumitelnými fragmenty minulosti. [mk, dn, jhl]





↑ Fortifikace v čele hradního areálu z pohledu od severovýchodu. Foto J. Hložek, 2012.

↙ Kachel se znakem Jana Roháče z Dubé (ve znaku je zápalný šíp s přivázanou látkou, též tzv. zavínutá střela – „odřívous“). Kopie podle nálezů z hradu Sion. Foto O. Kačerovský.

také k jeho obranyschopnosti. A to zvláště za situace, kdy fortifikační kvality staveniště v nepříliš výhodné poloze dále deklasoval charakter okolního terénu, který umožňoval užití palných zbraní a vrhacích strojů proti hradu. S ohledem na množství nalezených projektilů uvnitř hradního areálu byly tyto zbraně při jeho dobývání v nemalé míře skutečně použity.

Hlavní rezidenční částí Sionu bylo hradní jádro nepravidelného protáhlého trojúhelníkového půdorysu, oddělené od předhradí šijovým příkopem (D). K zesílení čelu hradního jádra byla v celé šířce přiložena zástavba (E). V jihovýchodním nároží jádra hradu vznikla poměrně subtilní brána (F), na niž na severní straně navazovala další obdélná stavba. V severovýchodní části byl pak založen zděný objekt lichoběžníkového půdorysu

(G), obsahující mohutnou roubenou nástavbu.

K jihovýchodnímu průběhu obvodové hradby jádra, zakončené patrně z větší části ochozem, se napojoval obdélný palác (H) o rozměrech 14 × 7 m, vybavený nejméně trojicí kachlových kamen. Naproti paláci byl k obvodové hradbě přistavěn nevelký objekt hradní kuchyně (I) o rozměrech 4 × 7 m. Jižní část hradního jádra pak vyplnila další kamenná stavba (J): objekt čtvercového či mírně lichoběžníkovitého půdorysu o rozměrech až 8 × 10 m, jehož základová řádka byla založena na upravenou hranu skalního podloží. Nelze vyloučit, že tato stavba mohla mít věžovitý charakter. V tom případě by mohlo jít o další rezidenční budovu hradního jádra, stojící přímo naproti kostelu sv. Ondřeje (K), vystavěnému na protějším návrší.

Patrně v důsledku dramatických událostí předcházejících obležení hradu bylo hradní jádro zajištěno třemi *baštami. První zděná bašta (L) se zemním náspem vznikla v prostoru mezi bránou hradního jádra a palácem. Druhá (M) pak zaujala místo v sousedství rozebrané, v průběhu

vojenských událostí poškozené, či ne zcela realizované stavby v jižní části hradního jádra. Třetí bašta (N) chránila severní nároží.

V mladší fázi života hradu byla připojena k fortifikaci také plošina pod severozápadní částí hradního jádra (O). Opevnění této plochy tvořila nasucho kladená zeď kopírující důsledně její vnější hranu; zakončoval ji patrně další obranný objekt. Toto ohrazení mělo pro hrad citelný význam, neboť mezi opevněnou plošinou a severovýchodní stranou hradního jádra se nacházela skalní rozsedlina (P) umožňující přístup k říčce, jejíž hladina byla výrazně zvýšena po napuštění rybníka pod hradem (Q). Dostupný zdroj vody měl nejen hospodářský, ale i značný obranný potenciál. Na základě dosavadních poznatků o hradním areálu se zdá, že hrad postrádal jiný vlastní zdroj vody; doposud nebyla prokázána ani existence *cisterny, která se však mohla nacházet v prostoru jen částečně prozkoumaného předhradí.

Severovýchodně a jižně od hradu se rozkládají rozsáhlé a dobře patrné pozůstatky obléhacích prací v podobě zemních fortifikací, palebných posta-



← Hradní jádro od severovýchodu. Vlevo palác Jana Roháče z Dubé, v pozadí objekt hradní kuchyně. Foto Z. Kačerová, 2014.

vení a dalších terénních úprav (C). Podobný objekt byl zachycen i na leteckém snímku cca 400 m východně od hradu. Stopy obléhacích prací lze spojovat se známými událostmi r. 1437. Představují velmi cenný pramen ilustrující průběh, charakter a v neposlední řadě také intenzitu poslední velké vojenské akce husitské revoluce. Není ovšem zcela vyloučeno, že se v terénních situacích překrývají pozůstatky této události se stopami po polním opevnění vybudovaném husity při jiné příležitosti, v souvislosti s bitvou u Malešova v r. 1424.

Jižně od hradního areálu, pod hranou protějššího návrší, jsou zachovány pozůstatky čtyřboké fortifikace o rozměrech 10 × 5 m a palebného postavení. Oba objekty propojuje okop, před jehož vnějším lícem byl navršen val. Za okopem jsou v terénu patrné další, nejspíše provozní objekty, z částí zahloubené do podloží.

Severně od hradního areálu leží rozsáhlý *obléhač tábor. S ohledem na vzájemné prostorové vztahy zahloubených i nasypných objektů je možné předpokládat, že během obléhání hradu prodělal jistý vývoj. Patrně

nejstarší část komplexu představuje obdélný areál (W) o velikosti asi 1 ha vymezený příkopem a valem. V jihovýchodní části obléhač komplexu tvoří dochované terénní situace několik prostorově vymezených celků. Dominantním objektem je obdélná fortifikace (X) o rozměrech 43 × 47 m zajištěná valem s nárožními podkovovitými baštami se zesíleným čelem a příkopem. Koruna opevnění byla původně opatřena omazanou proutěnou konstrukcí. Tuto stavbu lze na základě analogických situací považovat s jistou opatrností za stanoviště velitele. Nelze vyloučit, že zároveň se zde nacházelo také palebné postavení děl. V prostoru mezi oběma objekty, zejména v řadě za valem, je v terénu patrné větší množství *konvexních i *konkávních objektů, které představují pozůstatky palebných postavení *praků, obytných a provozních objektů obléhatelů (Y) aj. Nemalý význam mají rovněž zahloubené objekty dochované před vnější hranou opevněného komplexu, které mohly zahrnovat vedle dalších objektů obytné a provozní funkce také tzv. vlčí jámy (jámovité objekty obranné funkce; Z). [jhl]

Literatura: Janská 1963, 1965; Sedláček 1997b; Durdík – Sušický 2000; Durdík 2009; Koscelník a kol. 2013; Sýkora 2013.

Navigační bod: N 49°53'20.08", E 15°12'45.44" (vstup do hradu); N 49°53'35.97", E 15°12'46.61" (vstup do obléhač táboru).

Přístup: Z doporučeného místa parkování u rozcestníku „Sion-zřícenina“ po červené turistické značce na hrad. Ze stejného místa lze dojít po modré turistické značce k reliktním obléhač táboru.

Rizika: Žádná. Hradní jádro i předhradí jsou celoročně přístupné a velmi dobře přehledné.

Okolí: [1] Malešov (KH), věžovitá tvrz: N 49°54'40.00", E 15°13'16.89" (2,5 km).

[2] Lomec u Úmonína (KH), raně středověké hradiště Na Zelenici: N 49°52'06.73", E 15°17'57.20" (6,7 km).

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Čísecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.